

Şeyhi Hasan el-Bulgarî'den hilâfet aldıktan sonra Türkistan'da uzun yıllar irşad faaliyetini sürdüren Bağüstânî'nin ölüm tarihi tesbit edilememiştir. Ancak onun XIV. yüzyılın ilk yarısında vefat ettiği söylenebilir. Ölümünden sonra oğlu Hâvend Tahûr ile torunu Şeyh Dâvud onun yolundan yürümüşlerdir.

Bağüstânî'nin Moğollar arasında İslâm'ı yaymak için büyük çaba gösterdiğini söyleyen Mîr Abdülevvel, Moğol hanlarından birinin onun telkinleri sonucu domuz eti yemeyi terkettiğini bildirir (*Melfûzât-ı Hâce 'Ubeydullah Ahrâr*, vr. 27^{a-b}). Bazı tasavvufî eserlerde nakledilen sözlerinden Kitap ve Sünnet'i esas aldığı, mutasavvıfların ve zâhir ulemâsının birçok usul ve âdâbını ise *vesîle** kabul ettiği anlaşılmaktadır. Oğlu Hâvend Tahûr'a söylediği, "Molla olma, şeyh olma, sûfî olma, sadece müslüman ol" şeklindeki sözü onun dinî şahsiyet ve düşünce tarzını ortaya koymasından önemlidir. İlk Nakşibendî şeyhleri Bağüstânî'nin tarikâtı şeriatla uzlaştıran bu tavrının etkisi altında kalmışlardır. Bahâeddin Nakşibend'in onu beğenip övmesi de bu etkinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Babasının yanı sıra Tenküz Şeyh adlı bir Yesevî şeyhinden de feyiz alan oğlu Hâvend Tahûr'un (ö. 755/1354) bazı tasavvufî risâleler kaleme aldığı bilinmekteyse de bunlar günümüze ulaşmamıştır. Fahreddin Safî *Reşehât*'ta onun bazı beyitlerini nakletmiştir (s. 373). Hâvend Tahûr'un oğlu Şeyh Dâvud, Bahâeddin Nakşibend'in en büyük halifelerinden biri olan Hâce Muhammed Pâr-sâ'nın (ö. 822/1420) sohbetinde bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin Safî, *Reşehât* (nşr. A. A. Muñniyân), Tahran 1977, s. 368-373; *Reşehât Tercümesi*, s. 305-311; Mîr Abdülevvel, *Melfûzât-ı Hâce 'Ubeydullah Ahrâr*, Ganjbakhs Library, nr. 5866, vr. 27^{a-b}; Muhammed Kalender, *Maqâlât-ı Şâfiyye*, Leknev 1301.

AHMED TÂHERÎ İRÂKÎ

BAGIŞ

(bk. HİBE).

BAĞLI

(بغلی)

Müslüman Araplar'ın erken devirde kullandıkları bir çeşit dirhem (bk. DİRHEM).

BAĞRÂS

İskenderun-Antakya yolu üzerindeki Amanos dağlarında Belen Geçidi girişinde konak yeri.

Eski adı Pagrai ve Pagras olarak geçmektedir. Osmanlı kaynaklarında ise Bağrâs şeklinde kaydedilmiştir (BA, TD, nr. 617, s. 8). Bugün Hatay vilâyetinin Belen ilçesine bağlı Ötençay adında bir köydür.

Bağrâs Anadolu'dan Suriye'ye, oradan da Mısır'a uzanan yolun Amanos dağlarında geçit yeri olduğundan özellikle Emevî - Bizans mücadelesinde ve Haçlı seferleri sırasında çok önemli bir mevki durumuna gelmiştir. Bağrâs'la birlikte İskenderun bölgesi kendisine *iktâ** olarak verilen Halife Abdülmelik b. Mervân'ın oğlu Mesleme burada koloniler teşkil ettiği gibi Hişâm b. Adülmelik tarafından da bir kale inşa edilerek elli kişilik bir muhafız kuvveti yerleştirildi (Belâzûrî, s. 239). Hârûnürreşid zamanında ise Avâsım sınırları içine alınarak Sugûr'a ve oradan Antakya'ya giden yolları korumak üzere teşkilâtlandırıldı. Müslümanlar Tarsus taraflarına yaptıkları askerî harekâta bu geçitlerde çok sayıda asker bırakarak yolları emniyet altına aldılar. Burasının mâmur hale gelmesi için çalıştılar. Hatta Hârûnürreşid'in zevcesi Zübeyde burada bir aşevi kurdu.

Bağrâs, 358 (969) yılı başında Kilikya bölgesini ele geçiren Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas tarafından zaptedilerek tahkim edildi ve kumandanlığına Mikhael Burtzes getirildi. Burasını daha sonra Kutalmışoğlu Süleyman Bey geri aldı. Ardından Haçlılar'ın, XII. yüzyıldan sonra da Templier şövalyelerinin işgaline uğradı. Hittin Savaşı sonunda 12 Ağustos 1188'de Selâhaddin-i Eyyûbî'nin fethettiği Bağrâs, 1191 yılında Eyyûbî kumandanlarından Alemüddin Süleyman b. Ca'fer tarafından yıkıldı. Ancak müslümanlara karşı tabii bir savunma noktası olması dolayısıyla Kilikya Ermenileri tarafından yeniden yaptırılarak müstahkem hale getirildi. Kale 1216'da Templier şövalyelerince tekrar alındı ise de bir süre sonra burayı Memlük Sultanı Baybars zaptetti. Memlükler devrinde nâiblik haline getirilen Bağrâs, Çukurova'daki Üçok Türkmenleri'ne karşı bu devletin en müstahkem muhafaza noktası ve kuzey fetihlerinde önemli bir üssü hüviyetine girdi. Buna rağmen 1281'de Anadolu'yu istilâ eden Moğollar'dan Samagar Noyan

tarafından alındı, fakat kısa bir süre sonra tekrar Memlükler'in eline geçti.

Bağrâs, 1515'te Osmanlılar tarafından fethine kadar Memlük Sultanlığı'nın elinde kaldı. Kale Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Tavâşî Sinan Paşa'ya teslim oldu. Kale kumandanlığına tayin edilen Yunus Paşa yolu kontrol altına alarak Osmanlı askerinin Mercidâbık sahasına geçmesini sağladı. Fetihden sonra ise Osmanlı idaresinde Adana vilâyetine tâbi Özer-ili sancağına bağlı bir nahiyeye olarak teşkilâtlandırıldı. Nitekim XVI. yüzyılın sonundan itibaren bu sancağın kazalarından Antakya'ya tâbi bulunuyordu. 928 (1522) tarihli *Tahrir Defteri*'nde kasabada yaklaşık 568, bağlı beş köyde de 1117 nüfus olduğu kaydedilmektedir (BA, TD, nr. 109, s. 7-9). Nahiye içinde ayrıca Yeni İl Türkmenleri'nden Karagündüzlü ve Receblü Afşarı'ndan dokuz cemaatleri yer almaktaydı. Nahiye toplam vergi geliri ise 66.916 akçe idi. 1585 yılında ise geliri 22.500 akçeye düşmüş, bunun da 20.000 akçelik kısmı Mehmed b. Hızır adlı şahsa *zeâmet** olarak bağlanmıştır (BA, TD, nr. 617, s. 8).

Kâtib Çelebi, 959 (1552) yılında Bağrâs yakınlarında Kanûnî Sultan Süleyman tarafından bir köy kurulduğunu, padişahın ayrıca bir cami, han ve bir imaret yaptırdığını, halkını da *tekâlif**-i örfiyeden muaf tuttuğunu yazmaktadır (*Cihannümâ*, s. 597). Muhtemelen bugünkü Belen olan bu köyün büyük bir kasaba haline geldiğini de belirtmektedir. Öte yandan XVII. yüzyılda buradan geçen Evliya Çelebi ise Antakya'ya giderken Bağrâs'tan geçtiğini bildirmekte ve Bağrâs Kalesi'nin bir bayır üzerinde beşgen şeklinde küçücük bir kale olduğunu yazmaktadır. Ayrıca kale içinde 150 kadar asker hânesi bulunduğunu, kasabada bir cami, han ve hamam ile bir de pazar olduğunu kaydetmektedir. Halkının ise bağ bahçe ziraatı ile meşgul olduğunu ve dağlardan çiçek soğanları çıkartıp İstanbul gibi bazı yerlere götürüp sattıklarını ifade etmektedir (*Seyahatnâme*, III, 48-49).

Anadolu'nun sağ kol güzergâhında Mısır ve Hicaz yolları üzerinde bulunan Bağrâs'ın eski önemini kaybetmesi, 1578 yılında burada çıkan bir salgın hastalık sebebiyle 180 *derbend**cinin ölümüne bağlanabilir. Ancak bunda Bağrâs yakınlarında yer alan Kargasekmez, Akçay, Karamort ve Cısr-i Murad Paşa gibi yeni *derbend* noktalarının kurulması ve Belen'in bir kasaba şeklinde teşkilâtlan-

dırılması ile yolun başka güzergâha kayması da rol oynamış olmalıdır. Ayrıca Vezîrîâzam Moralı Hasan Paşa'nın (ö. 1713) Karamort mevkiine bir han, cami ve imaret yaptırması, Bağrâs'a nisbetle burasının daha cazip hale gelmesine sebep olmuştur. Yine 1759 yılında, yakınlarda bulunan Cîsr-i Cedîd ve Eğri Geçit derbendlerine birer **palanka*** inşa edilmesi de Bağrâs'ın gelişmemesine ve bir köy halinde kalmasına yol açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 109, s. 7-9; nr. 617, s. 8-9; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 211, 235, 239; İbn Fazlullâh el-Ömerî, *et-Ta'rif*, Kahire 1312, s. 181; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 597; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 48-49; Haleb Vilâyeti Salnâmesi (1307), s. 151; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı* (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961, s. 91, 137; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü* (1691-1696), İstanbul 1963, s. 68; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul 1967, s. 112, 113, 124; E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşiltan), İstanbul 1970, s. 93, 95; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 575; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 62; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 183, 273, 290, 314, 325, 394; III, 76, 77, 119-120, 123, 331; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 50, 72, 80, 88; Abdurrahman Hibri, "Menâsik-i Mesâlik" (nşr. Sevim İlğürel), TED, sy. 6 (1975), s. 120; R. Hartmann, "Bağrâs", *İA*, II, 216; Cl. Cahen, "Bağrâs", *EI²* (İng.), I, 909-910; a.mlf., "Bağrâs", *UDMİ*, IV, 682-683.

YUSUF HALAÇOĞLU

BAĞY

(البغى)

Meşrû devlet başkanına silâhla karşı koyma, isyan etme anlamında bir fıkıh terimi.

Sözlükte "haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak" anlamına gelen bağy, fıkıh terimi olarak ifade ettiği siyasî anlamın yanı sıra "Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma" mânâsında dinî - ahlâkî bir terim olarak da kullanılmaktadır. Kelime Kur'an-ı Kerim'de ve hadîs-i şeriflerde hem sözlük hem de terim mânâlarında geçmektedir (mese-lâ bk. el-Kasas 28/76; eş-Şûrâ 42/27; el-Enâm 6/164; el-Hucurât 49/9; hadislerdeki kullanışları için bk. Buhârî, "Cihâd", 108, "Ahkâm", 4; Müslim, "Fiten", 70-73). Dinî ve hukukî anlamlarda isyan eden

kimseye **bâgî** veya **âsî** denir. Ayrıca devlete isyan edenlerin işgal ve hâkimiyeti altındaki bölgeye **dârülbâgî**, isyancılara **ehl-i bâgî**, meşrû idarenin hâkim olduğu bölgeye **dârüladl**, burada yaşayanlara da **ehl-i adl** denilmektedir. İslâm hukukçuları isyan suçunun oluşması ve buna verilecek ceza konusunda, "Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını bulup barıştırın. İçlerinden biri ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer vazgeçerse artık aralarını adaletle düzeltin" (el-Hucurât 49/9) âyetine, Hz. Ali'nin Cemel Vak'ası'nda, ayrıca Muâviye ve Hâricîler'le olan savaşlarındaki uygulamalara dayanmaktadır.

Devlete karşı silâhlı ayaklanmanın bağy suçu oluşturmaya için lâzım gelen şartlar konusunda mezhepler tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genellikle kabul edildiğine göre bağy suçunun birinci unsuru, isyanın meşrû bir devlet başkanına veya devlet düzenine karşı yapılmış olmasıdır. Bu maksadı taşımayan karşı çıkmalar isyan suçu oluşturmaz. Prensip olarak devlet başkanının **adâlet*** vasfına sahip olması gerekir. Hukukçuların çoğunluğuna göre bu niteliğe sahip olmayan halifenin değiştirilmesi gereklidir. Ancak hukukçular kan dökülmesine yol açacağı ve daha büyük bir fitne doğuracağı endişesiyle bu değişimin silâhla olması konusunda tereddütlü davranmışlardır (bk. AZİL). İslâm'ın ilk dönemlerindeki siyasî olayların, özellikle Sünnî hukukçuları **fâsık*** halifenin güç kullanılarak değiştirilmesi konusunda ihtiyatlı olmaya sevkettiği söylenebilir. Çağdaş araştırmacılar Abdürrezâk es-Senhûrî, böyle bir güç kullanma sebebiyle milletin daha büyük bir musibete uğramaması için fâsık halifenin ancak kuvvetli bir başarı şansı bulunduğu

takdirde değiştirilmesine teşebbüs etmenin uygun olduğu görüşünü savunur (*Fıkhul-hilâfe*, s. 219). Böyle bir halifeye silâhla karşı çıkmanın bağy suçu oluşturmayaacağı, bu yüzden de bunlara karşı devlet başkanının safında çarpışmanın câiz olmayacağı hususu hukukçular tarafından kabul edilmektedir. Yine bu sebeple bir kısım Hanefî hukukçuları bağy meşrû devlet başkanına karşı gayri meşrû ayaklanma şeklinde tarif etmekte, böylece fâsık ve zalim devlet başkanına karşı çıkmayı bu tarifi dışında tutmaktadırlar (Avvâ, s. 133).

Bağyin ikinci unsuru isyanda kuvvet kullanılmasıdır; kuvvet kullanmadan devlet başkanına muhalefet etmek veya biattan kaçınmak isyan sayılmaz. Nitekim Hz. Ali, Nehrevan'da kendisinden ayrılıp müstakil bir grup oluşturan Hâricîler'le, bunlar tayin ettiği valiyi öldürüp silâhlı isyana kalkışınca kadar savaşmamıştır. Mâlikîler'in dışındaki Sünnî mezhep âlimleri, isyan suçunun oluşması için bunun kuvvet kullanarak yapılmış olmasını şart koşmuşlardır. Bunlara göre kuvvet kullanmadan karşı çıkanların hareketleri yerine göre başka bir suç teşkil ederse de bu davranış bir isyan suçu oluşturmaz. Mâlikîler ise kuvvet kullanma şartını aramaksızın devlet başkanına veya devletin meşrû emirlerine karşı gelmeyi isyan kabul ederler. Zâhirîler de aynı görüşü benimser. İki görüş arasındaki ayrılık suçun teşekkülünde ve verilecek cezada farklılıklar meydana getirir. Devlet başkanının gayri meşrû emirlerini yerine getirmemenin isyan suçu oluşturmadığında tereddüt yoktur. Nitekim Hz. Peygamber, "Allah'a isyan doğuracak yerde mahlûka itaat etmek gerekmez" buyurmuştur (Buhârî, "Ahkâm", 4; Müslim, "İmâre", 39-40; *Müsned*, V, 66).

Bağyin üçüncü unsuru isyanda devlet başkanının değiştirilmesi veya meşrû

Bağrâs
Kalesi ve
kalenin planı

